

Iz zajednice | 25/11/2024

Prošlost, identitet i odgovornost: Ključne dileme našeg vremena

👤 Piše: Bojan Munjin

Uspostavljanje kolektivnih identiteta omogućuje da se pronađe kontinuitet s prošlošću i da se pojedinac kao i društvo projicira u budućnost, a raskid s tradicionalnim idealima te prošlosti čupa sadašnjost iz korijena i, dugoročno, blokira svaku smislenu organsku koncepciju budućnosti

Zagreb. Foto: Neva Zganec/PIXSELL

Pokojni profesor germanistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, **Zdenko Škreb**, u svom eseju pod nazivom „Što je Andrić unio novo u svjetsku književnost?“ iznio je jednostavnu ali važnu tvrdnju kako je Andrić na književnom nebu Evrope bio tolik

znaci prošlost. I dalje je važna zato, naravno danas, jer savremeni ljudi u načelu i shvaćanju života, u kulturi i svakodnevnom ponašanju sve manje mare za prošlost, kao jednu od temeljnih sastavnica njihova identiteta. Živi se i uživa danas, do zadnje kapi krvi, pa neka sutra propadne svijet, kako upozorava njemački filozof **Peter Sloterdijk** u njegovoj znanoj knjizi „Kritika ciničkog uma“. Ali, čovjek svojim rođenjem ne počinje iz početka. Odričući se svoje prošlosti čovjek se odriče ne samo svoga identiteta već i samog sebe, svoga smisla i razloga postojanja. Bit čovjekova ljudskog identiteta, onoga što on po svojoj najdubljoj biti jest (uz činjenicu da se taj identitet neprestano razvija i mijenja), u tome je da on postoji jedino kao postojana i neprekinuta nit i prenosi se kroz vrijeme novim generacijama. Prošlost jesu ključni trezori iskustva i mudrosti ranijih generacija, koje je čovjek dužan dovući u vlastitu sadašnjost. Ima već dosta mislilaca raznoga profila koji pridaju krajnje vitalno značenje pojmu prošlosti. Tako na primjer američki politički teoretičar **Alexis de Tocqueville** kaže da „ono što je u društvima najdublje demokratsko, posljedica je ne egzekutivne političke volje vladara ili režima, nego *običajnosti* koja se kroz vrijeme razvija u horizontu jedne zajednice.“

Prošlost jesu ključni trezori iskustva i mudrosti ranijih generacija, koje je čovjek dužan dovući u vlastitu sadašnjost

Mali narodi, Hrvati i Srbi i drugi, prema vlastitoj historijskoj sudbini, često se ne mogu podičiti ne znam kako bogatim kulturnim ili intelektualnim kapitalom, jer za to u toj historiji vrlo često nisu imali šanse, ali trezor koji im je ipak preostao upravo je ta običajnost koja spaja jučer, danas i sutra u njihovim zajednicama. To je kompas njihovog opstanka i kriterij života ili smrti njihove narodne specifičnosti.

Na drugom kraju svijeta, na Mediteranu krajem 19. vijeka, **Stefan Mitrov Ljubiša**, bokeljski poslanik u Dalmatinskom saboru u Zadru, jedno vrijeme i njegov predsjednik i predstavnik tog sabora u Carevinskom vijeću u Beču, insistirao je baš na tome i u političkom i u kulturalnom smislu – na *tradicijskoj osnovici* koja se cijedi kroz dugo vremensko razdoblje i koja na isti način stvara, kreira i gradi jednu narodnu zajednicu. Mitrov Ljubiša, koji je kao kozmopolit puno energije utrošio na izgrađivanje dobrih

~~Sjećanje ni vjerskoj, rasološki ni na opijajućim pontičkim dogmatima. O pontičkom životu~~
danas vidimo da su se javne politike prometnule u vještinu „vladanja bez naroda“, bez obaziranja na ideje *dobre vladavine* u prošlosti, dok u kulturalnom smislu, *sjećanje* prosječnog čovjeka ne prelazi plitku razinu površnog znanja o prošlosti iz srednje škole. Generalno pitanje jest – u što to danas ljudi uopće vjeruju?

Mitrov Ljubiša vjerovao je nepokolebljivo u neku vrstu mentalnog čelika, kojeg čini legura mudrosti i narodnog imaginarija i koji se kuje vjekovima

Prevrednovanje svih vrijednosti

Sasvim je jasno da se ovdje ne radi ni o kakvom naricanju i zovu predaka, jer bi takva tužaljka samo išla u prilog današnjem dezorijentiranom svijetu. Ono o čemu se radi je današnji fenomen *prevrednovanja svih vrijednosti* ili još dramatičnije – relativizacija svih vrijednosti. Ili kako kaže Sloterdijk: „Nikakva te povijest više ne čini starim. Jučerašnja odsutnost ljubavi ni na što te ne prinuđuje. Svaka svjesna sekunda briše ono beznadno bivše i postaje prvom sekundom Druge historije.“

O prevrednovanju svih vrijednosti, u odnosu na ono što su vrijednosti bile jučer i prekjučer govori i suvremeni engleski povjesničar **David Engels** kada kaže da se današnja Evropska unija nalazi „u dubokoj identitetskoj krizi, što je izvor njenih trenutnih političkih, institucionalnih i ekonomskih nevolja.“ Naime, identitet, smatra Engels, podrazumijeva povezanost s kulturnim i historijskim korijenima i ukoliko se tradicionalne vrijednosti negiraju i proglašavaju anakronim te nastoje zamijeniti novim i univerzalističkim, zajednica gubi orijentaciju i nalazi se u opasnosti. Posljedice te vrijednosne preorijentacije metastazirale su s propašću tradicionalne porodice i pada nataliteta, s povećanjem kriminala, masovnih imigracija i pada standarda obrazovanja. „Društvo u kome bi živjeli ljudi, samo kao pojedinačni maksimizatori vlastite koristi, oslobođeni stega prošlosti i obaveza djece i porodice, to društvo ne bi bilo u stanju da opstane“, kaže Engels. Ili,

Posljedice vrijednosne preorijentacije metastazirale su s propašću tradicionalne porodice i pada nataliteta, s povećanjem kriminala, masovnih imigracija i pada standarda obrazovanja

To opadanje, s kojim se suočava današnji Zapad i suvremena društva uopće, pokazuje zapanjujuću sličnost sa stanjem kasne Rimske republike i cikličnog shvaćanja povijesti, koje je iznio i **Oswald Spengler** u svojoj kapitalnoj knjizi „Propast Zapada“. Engels pak kaže da, kako u starom Rimu tako i u sadašnjoj Evropi, manjak temeljnih identifikacijskih činilaca jedan je od najoštrijih elemenata moralne, ljudske i materijalne krize.

Uspostavljanje kolektivnih identiteta omogućuje da se pronađe kontinuitet s prošlošću i da se pojedinac kao i društvo projicira u budućnost, a raskid s tradicionalnim idealima te prošlosti čupa sadašnjost iz korijena i, dugoročno, blokira svaku smislenu organsku koncepciju budućnosti. S obzirom na to da danas živimo u vremenu ratova, koji nas sve više zabrinjavaju, onda uzrok tim ratovima također treba tražiti u svojevrsnoj krizi identiteta vanjske politike modernih država, odnosno, bez jasne svijesti o sebi i svom identitetu ne mogu se očekivati prepoznavanje i artikulacija niti vlastitih niti tuđih interesa. „Šta više, ukoliko se vanjska politika shvati kao ‘borba za univerzalne vrijednosti’, Zapad će se uvlačiti u sve veći broj agresivnih i iscrpljujućih ratova za koje ne postoji nikakav realni interes osim ideološkog“, smatra **Dušan Dostanić** s Instituta za političke studije u Beogradu. Usrećiteljski ratovi koji se vode u ime uvođenja ljudskih prava mogu se okončati samo kada se čitava planeta uvuče u luđačku košulju jedne ideologije. Tako se i mir pretvara u nastavak rata drugim sredstvima, zaključuje Dostanić.

Vrijednosna preorijentacija na Zapadu sa sobom nužno donosi i krizu institucija koje su nastale unutar tradicionalnog vrijednosnog okvira. Kao što je isticao njemački pravni teoretičar **Bekenferde**, moderna država počiva „na zalihama koje nije u stanju sama stvoriti“. Jednom kada se te vrijednosne, institucionalne, pa i etničke zalihe potroše, nestaju i ona prava i slobode koje je moderna država omogućavala. Osim Bekenferdea, dosta autora već dugo upozorava na krizu vladavine prava na Zapadu, zadiranje države u privatnu sferu, kršenje prava privatne svojine, sužavanje prostora slobode govora, na pojavu dominacije sudova i probleme s podjelom i kontrolom vlasti. Od početka rata

kapljeni roze, kako kaže pjesnik, to zatvaranje osjeća pred stvarnošću, može biti kobno.

„Tamo gdje nema vizije, narod propada“, kaže se u Bibliji.

Sudbinu držimo u vlastitim rukama

Bez sumnje, današnje doba je vrijeme velikog zla i mnoge njegove karakteristike već smo nabrojali. Što u takvom vremenu mogu učiniti oni najmanje zaštićeni – mali narodi, Hrvati i Srbi i drugi? Što će se sa svima nama dogoditi u budućnosti? Pitanje je dakle otvoreno, ali otvorenost i neizvjesnost jest ključ i za čovjekova najveća djela kao i za njegovu propast. Taj čovjek, uz sve moguće poteškoće, slobodno odlučuje kojim će putem krenuti dalje. Što će biti dalje s nama je zaista nepoznato, ali ono što nam je poznato jesu kriteriji tog putovanja. Jedan ne tako davni razgovor nekog novinara s kanterberijskim nadbiskupom u Engleskoj upućuje nas na bazičnu tajnu čovjekova životnog puta. Novinar je zapitao: Preuzvišeni, u slučaju neposredne opasnosti od nuklearne katastrofe, da li će Bog intervenirati? Nadbiskup je mirno ali odrješito odgovorio: Neće. Novinar je bio šokiran: Kako neće? Neće zato, rekao je kanterberijski nadbiskup, jer je Bog čovjeku dao slobodnu volju i odgovornost da upravlja svojim životom. U suprotnom, čovjek bi bio samo lutka u rukama Boga. U trenucima krize, a u povijesti ih je bilo dosta, Bog je pomagao čovjeku dajući mu mnoštvo sitnih i krupnih znakova što bi čovjek trebao učiniti. Sada, Bog sigurno ne želi nuklearnu katastrofu, i to je budite uvjereni, ali ako do te katastrofe dođe, prouzročit će ju čovjek. Bog neće intervenirati, neće jednim pokretom pobrisati nesreću koju je prouzročio čovjek (uz sva božja upozorenja), kaže nadbiskup, jer za smisao digniteta ljudske osobe važno je da čovjek bude svjestan *posljedica odgovornosti* za svoja djela. Zaključak i za religiozne i za nereligiozne ljude, za velike i za male narode je isti: sudbinu držimo u vlastitim rukama.

Vjera, tradicija i porodica – to su faktori koji će u budućnosti vjerojatno objedinjavati ljude raznih stavova, uvjerenja i konfesija, pred sve agresivnijom propagandom *novih vrijednosti* neoliberalnog Zapada. Ali, za suprotstavljanje velikima i moćnima potrebno je i nešto hrabrosti. Zato ćemo završiti ovaj ogled porukom **Johnsona Welcha**, pripadnika romske zajednice u Engleskoj, mladim Romima: „Ako živite negdje gdje morate da krijete ono što jeste da biste uspjeli u životu, nemojte to raditi. Morate biti hrabri i boriti se da vas svi vide kao ponosnog člana svoje zajednice, koji može da ostvari i više nego što

Ovaj tekst je objavljen uz finansijsku potporu Agencije za elektroničke medije, iz Programa za poticanje novinarske izvrsnosti.

Pročitajte više ...

Između karanfila i kriminala: Aktualnost Šijanovog „Davitelja“